

ks. Vitali Burko

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego

ORCID: 0000-0002-2360-2712; e-mail: vitaliburko@wp.pl

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.18.031.9712>

KOŚCIÓŁ I SPOŁECZNOŚCI LOKALNE W BIAŁORUSI W OBLICZU WYZWAŃ SPOŁECZNYCH

CHURCH AND LOCAL COMMUNITIES IN BELARUS IN THE FACE OF SOCIAL CHALLENGES

Abstrakt

Artykuł omawia specyfikę funkcjonowania Kościoła i społeczności lokalnych w Białorusi w obliczu wyzwań społecznych, prezentuje statystyki wyznań religijnych, nakreśla strukturę „społeczności lokalnej” w jej aspektach naukowych, teoretycznych i praktycznych, pokazuje rolę Kościoła i lokalnych społeczności w realizacji obrony cywilnej oraz określa używany do tego arsenał środków samoobrony powszechnej.

Słowa kluczowe: Kościół, wyznania religijne, Białoruś, społeczności lokalne, wyzwania społeczne

Abstract

This article discusses the specifics of the functioning of the Church and local communities in Belarus in the face of social challenges. It presents

the statistics of religious confessions, outlines the structure of the „local community” in its scientific, theoretical and practical aspects, shows the role of the Church and local communities in the implementation of civil defense and defines arsenal of general self-defense.

Keywords: Church, religious denominations, Belarus, local communities, public difficulties

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie specyfiki funkcjonowania Kościoła i społeczności lokalnych w Białorusi w obliczu wyzwań społecznych, zbadanie struktury „społeczności lokalnej” w jej aspektach naukowych, teoretycznych i praktycznych, aby ukazać rolę społeczności lokalnych w realizacji obrony cywilnej oraz określić używany do tego arsenał środków samoobrony powszechnej. Przy jego napisaniu użyto następującej metodologii: podejście dialektyczno-materialistyczne, historyczne, formalno-prawne, porównawczo-prawne i inne metody poznania naukowego.

1. Polityka wyznaniowa Republiki Białoruś

W Białorusi 1 stycznia 2013 roku było zarejestrowanych 25 wyznań religijnych i związków wyznaniowych¹, z których 5 jest określone przez prawo jako tradycyjne i formujące kulturowo: prawosławie, katolicyzm, wyznanie ewangelicko-augsburskie, religia żydowska, islam². Obecnie istnieje 3488 organizacji religijnych. Zgodnie z ich statutami można wyróżnić 173 organizacje religijne o ogólnym znaczeniu religijnym (stowa-

¹ *Religia w Białorusi*, <http://www.belarus.by/ru/aboutbelarus/religion> (odczyt z dn. 21.03.2018 r.).

² *Narodowy internetowy portal prawny Republiki Białoruś. O wolności sumienia i organizacjach religijnych. Prawo Republiki Białoruś z 17 grudnia 1992 r. (w redakcji Prawa Republiki Białoruś z 17 stycznia 1995 r. № 3533-XII; 29 listopada 1999 r. № 327-3; 31 października 2002 r. № 137-3; 21 lipca 2008 r. № 416-3; 4 stycznia 2010 r. № 109-3; 22 grudnia 2011 r. № 328-3)*, <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=v19202054&p2={NR-PA}> (odczyt z dn. 17.01.2018 r.).

rzyszenia religijne, klasztory, misje, bractwa, wspólnoty żeńskich instytutów świeckich, religijne instytucje edukacyjne). W kraju zarejestrowanych jest 3315 wspólnot wyznaniowych. Łączna liczba istniejących budynków sakralnych wynosi 2618, a w trakcie budowy jest 245.

W Republice Białoruś pracuje 3116 duchownych, w tym – 143 zagranicznych, głównie zaproszonych do współpracy z organizacjami prowadzonymi przez Kościół Rzymskokatolicki (113).

Białoruski Kościół Prawosławny posiada 1643 parafie, 15 diecezji, 7 szkół wyznaniowych, 35 klasztorów męskich, 15 bractw, 10 klasztorów żeńskich. Istnieje 1535 prawosławnych świątyń, a 194 są w trakcie budowy.

Kościół Rzymskokatolicki w Białorusi składa się z czterech diecezji, które liczą 491 parafii. Funkcjonuje 5 szkół wyznaniowych, 11 misji i 9 klasztorów. Parafie dysponują 488 kościołami, a 36 są w trakcie budowy.

Protestanckie organizacje religijne posiadają 1057 wspólnot, 21 stowarzyszeń, 22 misje i 5 uczelni z 14 kierunkami wyznaniowymi. W Republice Białoruś zarejestrowane są 33 społeczności religijne staroobrzędowców, które do dyspozycji wiernych mają 27 obiektów sakralnych.

W trzech żydowskich stowarzyszeniach religijnych istnieją 52 wspólnoty religijne, z których 10 ma status autonomiczny i posiada 9 budynków kultu. Obejmują one trzy kierunki judaizmu: ortodoksyjny, Chabad Lubawicz i postępowy.

Działa także 25 muzułmańskich wspólnot religijnych, w tym 24 kierunku sunnickiego i jedna szyckiego. Posiadają one 7 budynków sakralnych i meczet zbudowany w Mińsku.

W 2015 roku została zarejestrowana buddyjska wspólnota w Mińsku „Shen Chen Ling” tradycji Bon.

W Białorusi wolność religii jest gwarantowana przez konstytucję tego kraju. Liczba wierzących rośnie każdego roku, rośnie także liczba kościołów. Stale rozwija się sieć instytucji edukacyjnych, w których przedstawiciele różnych wyznań mogą otrzymywać edukację religijną. Wśród nich jest Instytut Teologii Świętych Metodego i Cyryła, który istnieje na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym. I choć instytut działa pod patronatem Białoruskiego Egzarchatu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i jego rektorem jest Egzarcha Białorusi, metropolita Paweł, wykształcenie teologiczne otrzymują tutaj prawosławni, katolicy i unicy.

Państwo wspiera konstruktywne inicjatywy przedstawicieli różnych religii. Jednocześnie trwają prace nad zapobieganiem działaniom destrukcyjnych sekt religijnych³.

Polityka wyznaniowa państwa ma na celu utrzymanie i umacnianie międzywyznaniowego pokoju i harmonii w społeczeństwie białoruskim, rozwijając współpracę z historycznie tradycyjnymi wyznaniem, przede wszystkim z Białoruskim Kościołem Prawosławnym.

W stosunkach z organizacjami religijnymi państwo kieruje się prawnie ustanowioną zasadą równości religii wobec prawa i bierze pod uwagę ich wpływ na kształtowanie duchowych, kulturowych i państwowych tradycji narodu białoruskiego.

W 2003 roku podpisano umowę o współpracy między Republiką Białoruś a Białoruskim Kościołem Prawosławnym, w ramach której przygotowane zostały programy współdziałania. Ich realizacja pozwala na zapewnienie udziału Kościoła w sferze wychowania i edukacji, nauki, kultury, zdrowia, ochrony socjalnej i ochrony środowiska.

Obecne ustawodawstwo Republiki Białorusi tworzy ramy prawne, w których organizacje religijne mogą w pełni funkcjonować i rozwijać się, a obywatele mają zagwarantowane ich konstytucyjne prawa do wolności sumienia i religii.

Kościół w Białorusi próbuje jednocześnie występować po stronie państwa i bronić swoich wartości. Praca społeczna opiera się na chrześcijańskich wartościach. Jest konieczne, aby zwrócić na to uwagę specjalistów krajowych, którzy tworzą politykę społeczną państwa. Chrześcijańskie rozumienie służenia bliźniemu w kontekście duchowych i moralnych tradycji narodu białoruskiego jest fundamentalną cechą pracy społecznej. To doświadczenie wiary uprawnia nas, aby się podzielić wzajemnie w ramach postkomunistycznego braterstwa tym, co przeżyliśmy. Cały ten kapitał żarliwej wiary, która przetrwała prześladowania, winien stać się dla nas źródłem nadziei i wezwaniem na przyszłość, aby rozwijać to, co z wielkim trudem zostało ocalone. Dziś, kiedy cieszymy się wolnością, kiedy dostrzegamy obok siebie różnorodność kultur narodów

³ *Religia w Białorusi*, <http://www.belarus.by/ru/about-belarus/religion> (odczyt z dn. 21.03.2018 r.).

i religii, potrzeba nam szerokiego spojrzenia oraz postawy zadumy i pokory wobec autentycznych wartości reprezentowanych przez inne kultury i tradycje religijne. Wymaga tego od nas katolicyzm – znamię Kościoła prawdziwie Chrystusowego⁴.

Ochrona społeczna ludności w ostatnich dziesięcioleciach była prowadzona głównie w ramach scentralizowanego systemu planowania i struktury administracyjno-decyzyjnej, co jednak pozwoliło częściowo rozwiązać niektóre problemy w dobrze skoordynowanej pracy hierarchii. Niemniej jednak należy zauważyć, że obecny kryzys sfery społecznej jest wynikiem dominacji systemu administracyjnego i dowodzenia nad ideą wolnego rozwiązywania problemów społecznych.

System ochrony socjalnej istniejący w Republice Białorusi nie jest w stanie zaspokoić potrzeb ludności z wielu obiektywnych powodów: niedoskonałości w strukturze społecznej, braku odpowiedniego finansowania, braku wykwalifikowanych specjalistów i niskiego wynagrodzenia za pracę oraz wielu innych czynników.

Powstała niszę spontanicznie wypełnia działalność komercyjna, a także działalność organizacji politycznych, które często spekulują na temat niedociągnięć systemu państwowego i nie zawsze są w stanie harmonijnie wdrożyć w życie syntezę profesjonalizmu i entuzjazmu.

Należy uznać, że wiele organizacji publicznych skutecznie rozwiązuje problemy społeczne niektórych grup obywateli, czyniąc to bezpłatnie lub po przystępnej cenie. Wiele z nich jest finansowanych przez zagranicznych sponsorów, którzy określają grupę docelową. Jednocześnie znaczna liczba potrzebujących obywateli pozostaje poza zasięgiem ich programów. Ponadto wiele nowo utworzonych wspólnot religijnych o nietradycyjnej orientacji, które są wprowadzane do sfery ochrony socjalnej, często niesie element destruktywny, który może być niebezpieczny dla społeczności, która utraciła swoje tradycyjne podstawy. Organizacje publiczne w przeważającej części nie biorą pod uwagę niezwykle ważnego duchowego i moralnego aspektu świadczenia pomocy społecznej zgodnie z tradycjami narodu białoruskiego.

⁴ Por. L. GÓRKA, *Tradycja cyrylometodiańska pomostem czy przeszkodą dla pojednania między „Kościółami siostrzanymi?”*, w: Z. Glaeser (red.), *Kościół siostrzany w dialogu*, Opole 2002, „Ekumenizm i Integracja” 8, s. 64.

Kościół prawosławny w Białorusi ma bogate doświadczenie służby społecznej, która trwa przez tysiące lat i jest organiczną częścią kultury tradycyjnej. To właśnie doświadczenie, pomnożone przez współpracę z organizacjami świeckimi jest podstawą działalności Domu Miłosierdzia w Mińsku.

Należy podkreślić, że dla Białorusi doświadczenie niezależnego istnienia państwa okazało się nowe. Dlatego procesy transformacji w naszym kraju są dość trudne. Bardzo duży wpływ, w tym w sferze religijnej, wywiera na nie polityka prowadzona przez państwo.

Jedną ze szczególnych cech obecnej sytuacji religijnej na Białorusi jest to, że państwo stara się ją kontrolować. Jest to charakterystyczne dla sytuacji w kraju, życie publiczne znajduje się pod ścisłą kontrolą państwa. Białoruskie ustawodawstwo dotyczące religii zostało zaprojektowane w taki sposób, aby umożliwić władzom interweniowanie w tej sferze. W art. 16 Konstytucji jest zapisane: „Relacje państwa i organizacji religijnych są regulowane ustawą z uwzględnieniem ich wpływu na kształtowanie duchowych, kulturalnych i państwowych tradycji narodu białoruskiego”. Zapis ten po pierwsze stwarza możliwość nierównego traktowania różnych wyznań ze strony państwa, w zależności od ich wpływu na kształtowanie duchowych, kulturalnych i państwowych tradycji narodu białoruskiego, po drugie zaś, daje funkcjonariuszom prawo określania stopnia wpływu każdego z wyznań na kształtowanie tej tradycji.

Należy zauważyć, że transformacja sfery religijnej Białorusi od czasu odzyskania niepodległości przez państwo miała w dużej mierze charakter zasadniczy i wywarła bardzo istotny wpływ na stan świadomości publicznej. Przede wszystkim, interpretacja religii ze strony ideologii państwowej zmieniła się na wprost przeciwną: w Związku Radzieckim postrzegano ją jako „relikt przeszłości” i „jedyną legalnie istniejącą, formę antykomunistycznej ideologii”, w niepodległej Białorusi religia (przede wszystkim prawosławie) oficjalnie została ogłoszona „podstawą duchowości” i „integralną częścią narodowej tradycji kulturowej”⁵.

Kościół wypełnia swoje profetyczno-krytyczne i zarazem humanizacyjne posłannictwo w życiu publicznym, mając świadomość, że jeśli działa

⁵ О. Дьяченко, *Божества в Беларуси: монография*, Могилев 2014, s. 96.

w służbie wyzwolenia człowieka ze strony różnorodnych zniewoleń czy alienacji społecznych, gospodarczych lub politycznych, staje się znakiem obecności królestwa Bożego⁶. Stanowisko takie zajęł II Sobór Watykański, który w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* jednoznacznie potępia „występujące w niektórych krajach takie formacje polityczne, które krępują wolność obywatelską albo religijną, mnożą prześladowania z racji politycznych, posuwając się nawet do zbrodni, a władzę sprawują nie dla dobra wspólnego, lecz wyłącznie ku wygodzie jakiegoś stronnictwa albo samych rządzących”⁷. Nieludzką zaś rzeczą jest także to, gdy „władza polityczna przegradza się w totalitaryzmy albo dyktatury, które naruszają prawa osób lub grup społecznych”⁸.

Należy jednak podkreślić, że zmiany oficjalnego stosunku do religii można uznać za jeden ze wskaźników natury transformacji w sferze religijnej współczesnej Białorusi. Co więcej, wskaźnik ten ma raczej charakter zewnętrzny i nie wpływa na procesy zachodzące w wyznaniach religijnych. Ostatnio istnieje pilna potrzeba normalnego życia religijnego w kraju, aby religia stała się częścią życia publicznego.

„Kościół nie może dopuścić, by polityczny system zdegradował go do roli dostawcy pewnego rodzaju politycznej religii; nie może też istniejących stosunków z pomocą jakiejś ideologii usprawiedliwiać. Respektowane przez porządek konstytucyjny państwa odniesienie transcendentne człowieka nie może przerodzić się w rodzaj cywilnej religii państwa. Pozostaje ono otwarte dla najróżniejszych religijnych wyznań, w stosunku do których państwo jest neutralne. Kościół musi także oprzeć się pokusie udzielania poleceń organom państwowym w imię swego posłannictwa”⁹.

⁶ Por. T. DOLA, *Rola Kościoła w społeczeństwie*, w: P. Morciniec (red.), „*Ad libertatem in veritate*”. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Alojzemu Marcolowi w 65. rocznicę urodzin i 35-lecie pracy naukowej, Opole 1996, s. 485.

⁷ II SOBÓR WATYKAŃSKI, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Rzym 1965 (dalej: GS), 73.

⁸ GS 71.

⁹ B. SUTOR, *Etyka polityczna. Ujęcie całościowe na gruncie chrześcijańskiej nauki społecznej*, tłum. A. Marcol, Warszawa 1994, s. 236.

Białoruś jest krajem tradycyjnie wielowyznaniowym, przedstawiciele różnych religii pokojowo współistnieją na jego terytorium. W historii kraju nie było poważnych starć, a także prześladowań religijnych.

Uderzającym przykładem tradycyjnej tolerancji religijnej w Białorusi jest to, że w centrum wielu miast kościół prawosławny, kościół katolicki i synagoga stoją obok siebie. Należy również podkreślić, że w przeciwieństwie do naszych sąsiadów – Rosji i Polski – na terytorium Białorusi żadna z religii nigdy nie była dominującą i zawsze istniała równowaga między przedstawicielami różnych wyznań.

Ważne jest, aby wziąć pod uwagę, że tradycyjna dla Białorusi wielowyznaniowość wymaga obecnie dodatkowych wysiłków w celu zapewnienia prawidłowego współdziałania pomiędzy przedstawicielami różnych kierunków religijnych.

Od strony państwa podejmowane są celowe działania w celu zapewnienia pokoju religijnego w tym kraju. „Koncepcja bezpieczeństwa narodowego Białorusi” stwierdza, że jednym z narodowych interesów w sferze społecznej jest „zapewnienie harmonijnego rozwoju stosunków międzyetnicznych i międzywyznaniowych”. Oficjalnie stwierdza się również, że w Białorusi nie ma podstaw do etnicznej, religijnej, rasowej lub politycznej dyskryminacji i nietolerancji, a ich poszczególne przejawy są niesystematyczne i sporadyczne¹⁰.

Należy jednak pamiętać, że do niedawna białoruscy przywódcy podkreślali orientację polityczną Białorusi ukierunkowaną na Rosję, jako braterski kraj wschodniosłowiański. W sferze religijnej znalazło to odzwierciedlenie w fakcie, że spośród wszystkich wyznań istniejących w Białorusi jedynie prawosławie cieszyło się uprzywilejowaną pozycją ze strony władz państwowych.

Pomimo różnych problemów, które istnieją w sferze religijnej współczesnej Białorusi, należy podkreślić pokojowe współistnienie przedstawicieli różnych wyznań, a także obecności dialogu między religiami. Do niedawna jego głównym inicjatorem był Białoruski Kościół Prawosławny. Istnieją dobre relacje pomiędzy prawosławiem a Kościołem katolickim, zostały także nawiązane relacje z baptystami i ewangelikami.

¹⁰ Пор. В. Старостенко, *Религиоведение*, Минск 2015, s. 69.

W szerokim wymiarze politycznym Kościół może i powinien zajmować się życiem publicznym, co wynika z nadrzędności struktur moralnych w życiu ludzkim w stosunku do struktur politycznych i to we wszystkich ustrojach¹¹. Można przypuszczać, że w niedalekiej przyszłości możemy się jednak spodziewać pewnych zmian w sferze religijnej Białorusi: wzmocnienia dialogu międzyreligijnego, ale też prób wywierania nacisku ze strony organów państwa na sytuację religijną w kraju. Konieczne jest więc dążenie do zapewnienia równych szans dla działalności różnych nurtów religijnych w Białorusi. Te założenia mają jednak hipotetyczny charakter, a ich zasadność zostanie zweryfikowana z biegiem czasu.

2. Społeczności lokalne i ich rola w społeczeństwie białoruskim

Na poziomie społeczności lokalnej obywatele są zjednoczeni ze sobą nie poprzez przynależność do określonej grupy społecznej czy zawodowej, ale przez zamieszkiwanie na tym samym terytorium. W sercu takiej wspólnoty rodzi się inicjatywa obywateli i wolontariat. Społeczność lokalna jest jak „rozbudowany dom z wysokim stopniem identyfikacji terytorialnej”¹². Obywatele wchodzący w jej skład winni identyfikować się z jej wartościami, ideologią i polityką. Znamienne jest to, że w nowoczesnych warunkach ta samoidentyfikacja wymaga jakiegoś zewnętrznego impulsu.

Stosunki wewnętrzne i zewnętrzne społeczności lokalnej powinny być zorganizowane w taki sposób, aby istniała możliwość zachowania indywidualności każdego członka wspólnoty i stworzenia własnego wizerunku całej społeczności jako unikalnego, samoorganizującego się systemu. I to jest głównym zadaniem zarządzających społecznością. Ma ona prawo do samoobrony, czyli do działania zmierzającego do zapewnienia efektywnego funkcjonowania i zapobiegania naruszaniu jej praw.

Prawo do samorządności wiąże się, przede wszystkim, z udziałem ludności w działaniach społeczności lokalnych. Tworzenie takich

¹¹ Por. J. MARIAŃSKI, *Kościół w społeczeństwie pluralistycznym. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Lublin 1993, s. 252-253.

¹² Л. Фиглин, *Муниципальные сообщества и развитие местного самоуправления*, „Наука и общество” 1 (2013), s. 102.

społeczności jest jednocześnie skutkiem w samorozwoju jednostek i ich integracji w celu zapewnienia równowagi w różnych strefach interesów, wyłaniających się w procesie komunikacji międzyludzkiej, często na bazie sprzecznych skłonności i instynktów ludzkich. Funkcjonowanie społeczności lokalnej stanowi pierwszy poziom zbiorowej samoobrony w sferze stosunków z władzą publiczną. Jest to realizowane w wyborach lokalnych do organów samorządu terytorialnego, w referendum, zebraniach, spotkaniach, konferencjach, badaniach, dyskusjach na temat problemów lokalnych, w podejmowaniu zbiorowych działań, w przedstawianiu propozycji modyfikacji prawnych czy w publicznych manifestacjach itp.

Lokalna społeczność umożliwia zorganizowaną współpracę między ludźmi, którzy ją tworzą. Ludzie łączą się w celu rozwiązania własnych problemów, realizacji zadań i osiągnięcia oczekiwanych celów. Ponieważ zdarza się, że członkowie społeczności lokalnej są postrzegani jako bierny podmiot zarządzania przez przedstawicieli oficjalnej władzy, poprzez działalność społeczności lokalnych mogą oni jednak dążyć do zamierzonych celów, podejmować decyzje na swoją korzyść, a przy niechęci władz do wypełniania tych decyzji – mogą domagać się ich realizacji.

Społeczności lokalne pojawiają się tylko tam, gdzie istnieje inicjatywa obywateli i gdzie mogą działać na różnych poziomach (od podstawowych – klatka, dom, ulica, klasa, szkoła itp., do głównych – terytorium jako całości). Społeczności lokalne, jak pokazuje praktyka, często działają w sposób niezorganizowany w tym sensie, że nie mają jednego centrum zarządzania, nie tworzą własnych efektywnych struktur zarządzania. Mogą to być rady, komitety itp., w których obywatele mogą rozwiązywać zarówno własne problemy, jak i dawać propozycje skutecznego zarządzania terytorium wspólnoty, ochrony jej praw i praw członków. Dla określenia tej sytuacji używa się terminu „demokracja lokalna”¹³.

Trzeba zawsze pamiętać, że naród to nie tylko źródło władzy publicznej, ale i jej nośnik, i realizuje nie tylko prywatne interesy, ale i publicz-

¹³ О. Дьяченко, *Миссионерская Деятельность церкви пятидесятников в Беларуси*, Могилев 2015, s. 66.

naprawne. W zakresie samorządności lokalnej należy wspomnieć o aktywnym i pasywnym prawie wyborczym obywateli, prawie do udziału w lokalnych referendach, zebraniach, spotkaniach, konferencjach obywateli, prawie do równego dostępu do służby publicznej, do udziału w publicznych przesłuchaniach, w wyborze posłów i przedstawicieli organów samorządu terytorialnego. Jeśli istnieją przeszkody w realizacji danych indywidualnych praw, to obywatel może zwrócić się o pomoc do społeczności lokalnej.

Prawdziwa i realna (a nie fikcyjna) społeczność lokalna jest niezbędnym warunkiem wysokiego poziomu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego we współczesnej Białorusi. Samorząd jest szczególną formą wyrażania władzy publicznej narodu i jego prawa do decydowania samodzielnie o lokalnych problemach na własną odpowiedzialność. Społeczność lokalna reprezentuje „wspólnotę miejsca i interes solidarności”¹⁴.

Przy tym musimy zawsze pamiętać, że podmiotem samorządu terytorialnego są właśnie ludzie mieszkający w danym środowisku, a organy samorządu terytorialnego – są ich „rzecznikami i przekąźnikami” ich woli i władzy. Władza samorządowa powinna służyć interesom społeczności lokalnej i z nią współpracować. Nie należy ograniczać praw samorządu lokalnego. Decyzje przyjęte przez bezpośrednie wyrażanie woli obywateli danej społeczności są wiążące dla wszystkich instytucji i organizacji znajdujących się na terytorium kraju.

Jednocześnie należy pamiętać, że społeczność lokalna jest również odpowiedzialna za decyzje i działania podejmowane przez samorządy lokalne i ich urzędników na swoim terytorium. Wyborcy ponoszą więc pośrednio odpowiedzialność za działania władzy samorządowej.

Społeczności lokalne mogą funkcjonować na poziomie samorządu terytorialnego. Można im nadać status organizacji non profit. Ich działalność może być realizowana w statusie podmiotów prawnych (w tym statusie jest najbardziej efektywna). Działalność społeczności lokalnych jest zazwyczaj związana z realizacją funkcji społecznych, administracyjnych, transportowych itd., potrzebą zachowania zwyczajów i tradycji lo-

¹⁴ О. Звонкина, *Герменевтика социального доверия в теоретико-правовых реалиях*, „Теоретические и прикладные аспекты современной науки” 5-6 (2015), s. 12.

kalnych. Ich działanie dotyczy między innymi wolontariatu, zatrudnienia nieletnich w czasie prac sezonowych, sportu i rekreacji. Formy pracy są różne: konferencje, konsultacje, wykłady.

Efektywność działań społeczności lokalnych można zwiększyć poprzez udział ludności w lokalnych referendach, spotkaniach i zebraniach obywateli. Tym samym zapewniony jest rzeczywisty udział społeczeństwa w zarządzaniu danym terytorium, zwiększa się też stopień jego odpowiedzialności za podejmowane decyzje. Dzięki temu próby „uzurpacji władzy” przez przedstawicieli samorządów lokalnych nie mają praktycznie miejsca.

Niska skuteczność środków samorządu spowodowana jest przez takie czynniki jak niska stabilność prawna organizacji i działalności samorządu terytorialnego, rzeczywiste oderwanie władzy od ludności (z jednej strony niechęć ludności do udziału w zarządzaniu na szczeblu lokalnym z powodu braku zaufania do władzy, z drugiej – niechęć, a nawet strach mieszkańców przed udziałem we władzy)¹⁵. Organy samorządu terytorialnego powinny być bardziej otwarte i winny się kierować jasnymi priorytetami społecznymi.

Społeczności lokalne powinny w pełni informować obywateli o działalności organów i urzędników samorządu terytorialnego. O podejmowanych przez nich decyzjach i działaniach ludzie powinni dowiedzieć się już na etapie ich przygotowania. Współpraca mieszkańców i władz lokalnych zakłada nie tylko kontrolę działalności tych ostatnich, ile możliwość współtworzenia. Współpraca zazwyczaj prowadzi do podejmowania rozsądnych, owocnych decyzji. W ten sposób zwiększa się również zaufanie do władz, co prowadzi do usunięcia negatywnego stosunku do urzędników lokalnych.

Działalność organów i urzędników samorządu terytorialnego powinna być nastawiona na poprawę jakości życia ludności. W tym mieści się rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy, wsparcie dla potrzebujących, rozwój infrastruktury komunikacyjnej, racjonalne

¹⁵ Л. Цирельникова, *Совершенствование социального механизма формирования активности граждан в решении вопросов местного значения*, „Вестник ЗабГУ” 2 (2014), s. 75.

wykorzystanie dostępnych zasobów naturalnych i działalność w zakresie edukacji.

Takie formy społecznej organizacji obywateli na poziomie lokalnym jak spółdzielnie konsumenckie i spółdzielnie stworzone w celu rozwiązywania problemów kulturowych, domowych, mieszkaniowych i komunalnych oraz innych, są w Białorusi dość popularne. Przykłady obejmują partnerstwa ogrodnicze, spółdzielnie mieszkaniowe i budowlane, garaże, organizacje konsumenckie, stowarzyszenia właścicieli domów. Aby osiągnąć główne cele społeczności, można tworzyć różne fundusze (socjalne, kulturowe, edukacyjne).

W sferze kultury do podstawowych zadań społeczności lokalnych należy: formułować i realizować idee społeczności lokalnej, rozwijać twórcze i aktywne osobowości, promować ich wyrażanie siebie i samorealizację oraz korygować przejawy destruktywności w kulturze popularnej. Wśród innych inicjatyw można wymienić: troskę o obiekty dziedzictwa kulturowego, spotkania z rzemieślnikami, wystawy fotograficzne, działalność koncertową¹⁶. Samorząd terytorialny może prowadzić działalność edukacyjną uwzględniającą potrzeby mieszkańców danego terytorium, zapewniając na przykład usługi w zakresie dodatkowej edukacji.

W sferze ochrony socjalnej społeczność lokalna może wspierać działalność charytatywną organów samorządu terytorialnego, dystrybucję pomocy humanitarnej i innej, stworzyć sieci sąsiedzkiej pomocy wzajemnej, wspierać przedsiębiorców zaangażowanych w działalność charytatywną.

W sferze gospodarczej społeczności lokalne mogą organizować działalność rynków, towarzystw wzajemnego kredytowania, niepaństwowych funduszy emerytalnych.

Poprzez działania społeczności lokalnych nie tylko nawiązuje się ich relacje z władzami lokalnymi i władzą państwową, ale przede wszystkim uaktywnia się potencjał społeczny mieszkańców danego terytorium. W dalszej perspektywie jest także możliwe przeniesienie na społeczności lokalne części funkcji państwa w celu lepszego jego działania. Do tego jednak potrzebne jest zaufanie społeczne dla przedstawicieli organów samorządowych.

¹⁶ В. Старостенко, *Религиоведение*, Минск 2015, s. 51.

Zakończenie

Obecne warunki społeczno-gospodarcze w Republice Białorusi wymagają ponownego przemyślenia istniejącej praktyki służby społecznej, odrzucenia utrwalonych stereotypów i wprowadzenia nowej strategii.

Rozpatrywana konstrukcja społeczności lokalnej nie została określona w obowiązującym prawodawstwie białoruskim, ale istnieje jako model naukowy. W artykule ukazano sposób funkcjonowania zorganizowanej społeczności lokalnej. Ukazano możliwe obszary i poziomy aktywności społeczności lokalnych. Ujawniono modele relacji społeczności lokalnych i władz, podano ich krytyczną ocenę. Opisano wady i zagrożenia konfliktowego modelu współpracy mieszkańców i władz samorządowych. Jako optymalny model relacji między ludnością a władzami na poziomie lokalnym uważa się ich współpracę na równych prawach. Społeczności lokalne charakteryzują się zdolnością do działania, aby zrealizować i osiągnąć nie tylko prywatny, ale także publiczny interes. Wskazano także na najważniejsze prawa społeczne obywateli: udział w lokalnych referendach, spotkaniach, zebraniach, przesłuchaniach publicznych oraz działaniach lokalnych organizacji publicznych.

Transformacyjne przemiany gospodarcze i utrata poczucia obowiązku obywatelskiego prowadzą do wielkiej alienacji społecznej. Nawet te duchowe i moralne podstawy, które do niedawna były tradycyjnie oparte na uniwersalnych wartościach humanistycznych, są zagrożone. W rezultacie stało się konieczne stworzenie ruchu społecznego, który zostałby wezwany do konsolidacji społeczeństwa, wyraźnie wskazując cel i kierunki pracy socjalnej.

Należy jednak podkreślić, że zmiany oficjalnego stosunku do religii można uznać za jeden ze wskaźników przemiany w sferze religijnej i społecznej współczesnej Białorusi. Kościół staje się autorytetem w obliczu różnych wyzwań społecznych przez swoją konkretną ewangeliczną postawę miłości i dobroci. Służba każdemu człowiekowi zakłada otwieranie się na wszystkie elementy powołania Bożego, które realizuje się w zbawczym dialogu Boga i człowieka. Człowiek jest powołany do pełni życia, która przekracza znacznie wymiary jego ziemskiego bytowania, ponieważ

polega na uczestnictwie w życiu samego Boga¹⁷. Kościół jest bardzo mocno związany z człowiekiem i dlatego nie może uniknąć „roztropnej troski o dobro wspólne”¹⁸.

W podsumowaniu należy podkreślić potrzebę rozwijania duszpaństwa społecznego w Białorusi. Oznacza to ukierunkowanie na analizę sytuacji społecznej, jej ocenę, przygotowanie programów i strategii działania, jak również na eksperymentowanie i weryfikację zaprogramowanej działalności.

Papież Paweł VI w liście *Octogesima adveniens* pisał: „Do wspólnot chrześcijańskich należy obiektywna analiza sytuacji (...), wyjaśnienie jej w świetle niezmiennych wypowiedzi Ewangelii, sięgnięcie do zasad myślenia, do kryteriów osądu i dyrektyw działania zawartych w społecznym nauczaniu Kościoła, wypracowanym w ciągu dziejów. (...) Zadaniem zatem wspólnot chrześcijańskich jest rozpoznać z pomocą Ducha Świętego – w jedności ze swymi biskupami, w dialogu z innymi braćmi chrześcijanami oraz z wszystkimi ludźmi dobrej woli – jakie należy wybrać metody i jakie podjąć zadania, by dokonać koniecznych, a często bardzo pilnych, przemian społecznych, politycznych i ekonomicznych. [Papież przypomina, że] te zadania należą również i do świeckich: Trzeba bowiem, aby (...) świeccy wiedzieli, że ulepszanie porządku doczesnego jest ich zadaniem. Jeśli rzeczą hierarchii jest nauczanie i autorytatywne wyjaśnianie praw i przykazań moralnych, którym w tej sprawie trzeba być posłusznym, to świeccy – nie czekając biernie na nakazy i wskazówki skądinąd – mają obowiązek przez śmiałe projekty i inicjatywy przepoić zmysłem chrześcijańskim nie tylko obyczaje i świadomość ludzi, ale również prawa i struktury społeczności świeckiej. Niechaj więc każdy zada sobie pytanie, co dotąd uczynił i co jeszcze winien zrobić. Nie wystarczy bowiem przypominać ludziom ogólne zasady, potwierdzać intencje, potępiać krzyżące niesprawiedliwości, wygłaszać śmiałe sądy prorocze: to wszystko będzie bez wartości, jeśli nie będzie temu towarzyszyć pełniejsze poczucie własnego obowiązku i konkretna działalność. Łatwiej jest bez wątpienia

¹⁷ Por. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Evangelium vitae*, Rzym 1995, 59.

¹⁸ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Laborem exercens*, Rzym 1981, 20.

oskarżać innych o współczesne niesprawiedliwości niż zrozumieć, że nikt nie jest bez winy i że trzeba wymagać poprawy od siebie. Taka bowiem pokorna postawa, którą trzeba wysoko cenić, uwolni działalność chrześcijan od jakiegokolwiek rozgoryczenia i stronniczości, a także uchroni od zniechęcenia wobec tak olbrzymiego zadania”¹⁹.

Bibliografia

- Dola T., *Rola Kościoła w społeczeństwie*, w: P. Morciniec (red.), „*Ad libertatem in veritate*”. *Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Alojzemu Marcolowi w 65. rocznicę urodzin i 35-lecie pracy naukowej*, Opole 1996, s. 477-487.
- Górka L., *Tradycja cyrylometodiańska pomostem czy przeszkodą dla pojednania między „Kościółami siostrzanymi?”*, w: Z. Glaeser (red.), *Kościół siostrzane w dialogu*, Opole 2002, „*Ekumenizm i Integracja*” 8, s. 57-65.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Rzym 1995.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, Rzym 1981.
- Mariański J., *Kościół w społeczeństwie pluralistycznym. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Lublin 1993.
- Narodowy internetowy portal prawny Republiki Białoruś. *O wolności sumienia i organizacjach religijnych. Prawo Republiki Białoruś z 17 grudnia 1992 r. (w redakcji Prawa Republiki Białoruś z 17 stycznia 1995 r. № 3533-XII; 29 listopada 1999 r. № 327-3; 31 października 2002 r. № 137-3; 21 lipca 2008 r. № 416-3; 4 stycznia 2010 r. № 109-3; 22 grudnia 2011 r. № 328-3)*, <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=v19202054&p2={NRPA}> (odczyt z dn. 17.01.2018 r.).
- Paweł VI, List apostolski *Octogesima adveniens*, Rzym 1971.
- Religia w Białorusi*, <http://www.belarus.by/ru/aboutbelarus/religion> (odczyt z dn. 21.03.2018 r.).
- II Sobór Watykański, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Rzym 1965.

¹⁹ PAWEŁ VI, List apostolski *Octogesima adveniens*, Rzym 1971, 48.

Sutor B., *Etyka polityczna. Ujęcie całościowe na gruncie chrześcijańskiej nauki społecznej*, tłum. A. Marcol, Warszawa 1994.

Дьяченко О., *Миссионерская Деятельность церкви пятидесятников в Беларуси*, Могилев 2015.

Дьяченко О., *Божества в Беларуси: монография*, Могилев 2014.

Звонкина О., *Герменевтика социального доверия в теоретико-правовых реалиях*, „Теоретические и прикладные аспекты современной науки” 5-6 (2015), s. 12-15.

Старостенко В., *Религиоведение*, Минск 2015.

Фиглин Л., *Муниципальные сообщества и развитие местного самоуправления*, „Наука и общество” 1 (2013), s. 99-105.

Цирельникова Л., *Совершенствование социального механизма формирования активности граждан в решении вопросов местного значения*, „Вестник ЗабГУ” 2 (2014), s. 75-81.

Ks. Vitali Burko, kapłan archidiecezji mińsko-mohylewskiej; w 2012 roku ukończył formację kapłańską w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży i studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; w 2015 rozpoczął doktoranie studia specjalistyczne w zakresie ekumenizmu w Instytucie Ekumenizmu i Badań nad Integracją Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.